

NICODIM DE LA TISMANA ȘI ROLUL SĂU ÎN CULTURA VECHE ROMÂNESCĂ

I (până în 1385)

EMIL LĂZĂRESCU

Încercarea de a desprinde din filele izvoarelor nu numai personalitățile politice și militare de ale căror fapte acestea sînt pline, ci și altele, mai modeste, care au jucat un rol cultural în trecutul nostru, este — fără îndoială — unul dintre marile merite ale istoricilor noștri din a doua jumătate a veacului trecut. Neputînd însă depăși concepția istorică a vremii lor — concepție după care istoria era un fel de dramă jucată de numai cîțiva protagoniști, în prezența unui adevărat cor al mulțimilor anonime —, acești istorici au exagerat peste măsură rolul celor cîțiva oameni de cultură pe care reușiseră să-i descopere, atribuindu-le adesea acțiuni și opere ale unor contemporani mai puțin cunoscuți sau rămași anonimi. Astfel — prin îmbinarea, uneori stingace, alteori meșteșugită, a știrilor privitoare la personalități istorice mai puțin ilustre, dar reale — s-au creat atunci personaje *fictive*, intruchipări ale colectivității oamenilor de cultură ai unor întregi epoci, adevărați « eroi culturali ».

Un exemplu tipic pentru acest fel de a proceda este soarta de care s-au bucurat în paginile scrierilor istorice din trecut unele figuri, desigur însemnate în dezvoltarea culturii noastre în epoca — pe atunci atît de puțin cunoscută și de greșit înțeleasă — a începuturilor statelor feudale românești: Grigore Țambac¹ pentru Moldova și cuviosul Nicodim, ctitorul Voditei și al Tismanei², pentru Țara Românească.

Dacă cercetările critice au reușit — ce e drept, numai după oarecare vreme, — să reducă la justele ei proporții figura celui dintîi³, în ce-l privește însă pe cel de-al doilea s-ar părea că mai dăinuie încă și astăzi ceva din aureola de legendă cu care l-a împodobit viziunea romantică a istoricilor din veacul trecut. Și totuși, critica istorică ar fi trebuit să ia, încă de multă vreme, în atență cercetare problemele multiple ce se leagă de viața și activitatea lui Nicodim, căci acestea — departe de a prezenta interes numai pentru istoria literaturii hagiografice și pentru cea a bisericii, cum ar părea la prima vedere — sînt de o deosebită însemnătate pentru toți cei ce studiază trecutul nostru. Dat fiind rolul pe care l-a avut biserica în întreaga desfășurare a vieții feudale, ele interesează *direct* pe cercetătorii tuturor aspectelor istoriei culturii și *indirect* — prin implicațiilor lor — și pe aceia care studiază istoria socială, economică sau

¹ Episcopul Melchisedec, *Viața și scrierile lui Grigore Țambac*, în AAR, seria a II-a, t. IV (1883—1884), sect. a II-a, Discursuri, memorii și notițe, București, 1885, p. 1—109.

² B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ed. a 2-a, vol. I, București, 1875, p. 138—146; *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țării Românești (1230—1380)*, București, 1898 (*Etymologicum Magnum Romaniae*, t. IV, *Introducere*), p. VII—VIII, LXVII, CCXXXII—CXXXV. Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Tirgu-Jiu, 1896, p. 21—29 (vom folosi ed. a 3-a revizuită și amplu adăugită de autor, București, 1909). După apariția acestei din urmă lucrări (ce îmbogățește considerabil materialul privitor la Nicodim, păstrînd totuși, în mare, aproape neschimbată imaginea romantică a fondatorului Tismanei, pe care o crease cu două decenii mai devreme Hasdeu), deosebirea dintre prezentarea activității lui Nicodim în diferitele lucrări ale cercetătorilor istoriei politice, bisericești a culturii sau a artei sînt minime: ele sînt numai de întindere și de amănunte, nu și de viziune generală.

³ Pentru bibliografia chestiunii, vezi P. P. Panaitescu în RIR, IX (1939), p. 331—332; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947 (Travaux publiés par l'Institut d'Études Slaves, XXII), 149—155, cap. « Grégoire Cambac et ses souvenirs de Tarnovo ».